

YAZILI İLETİŞİMİN TOPLUMSAL BOYUTLARI

Lütfiye Oktar
Ege Üniversitesi

1.0. GİRİŞ

Yazılı söylem çözümlemesi alanında son yıllarda yapılan araştırmaların bulguları, söyleme ilişkin iki kuramsal yaklaşımın yaygın olduğunu göstermektedir: Bilişsel ruhbilimsel yaklaşım ve toplumsal kurgulayıcılık yaklaşımı. Şema kuramı olarak adlandırılan birinci yaklaşıma göre, metnin kendisi tek başına bir anlam taşımaz; metin sadece okuyucuların önceden edinmiş oldukları kendi kavramsal bilgilerinden, amaçlanan anlamı nasıl çıkaracakları konusunda onları yönlendirir. Metindeki küçük-ölçekli yapılar, okuyucunun zihnindeki ilgili kavramları ve bu kavramların geçmişte ve o anda birbirleriyle olan bağlantılarını çağırıştırır. Metnin retorik yapısı da, okuyucunun zihnindeki bu kavramsal bilgi adacıkları arasından gerekli ve geçerli olanı seçmede okuyucuya yardımcı olur. Her okur yüzyüze geldiği her metne önceden oluşmuş bir dizi beklentiyle yaklaşır. Diğer bir deyişle, Iser (1976/1978) ve Carrell'in (1982) da belirttiği gibi, okur metne daha önceki okuma deneyimleriyle yüklenmiş olarak gelir. Böylece, okur ve metin, okuma sürecinde birbirlerini etkilerler. İşte, şema kuramının amacı okuyucuyla metin arasındaki bu etkileşimi saptamaktır (Adams ve Collins,1979:3).

İkinci yaklaşım, yani toplumsal kurgulayıcılık yaklaşımı ise, metni toplumdilbilimsel bir çerçeve içine oturtur ve okuyucu, yazar, konu, düzenleme, dilsel toplulukta kullanılan dil düzenekleri gibi faktörlerin metnin yorumlanmasını ne şekilde etkilediğini saptamaya çalışır. Bu yaklaşımda, yazılı metin sadece belli bir bağlamda belli bir okuyucu kitlesi için var olabilecek toplumsal bir eylem olarak ele alınmaktadır. Bu görüş, bilgi, dil ve söylemin doğasının yazar adına, yazarın metnini oluştururken hedeflediği "söylem topluluğu" tarafından belirlendiğini savunmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, söylem, toplumsal düzenlemenin kendine özgü yönleri ve dili kullananların dünyasının kültürel yapısıyla oluşturulur. Yazının toplumsal değeri, iletişim ve kültür üzerinde oynadığı bütüncül rolde aranmalıdır. Bu bütüncül etki, bir toplumun üyelerinin ortak çabalarıyla kurulur. Bu yaklaşıma göre, toplumsal bağlamlar ile yazılı söylem arasında birbiriyle işteş, karşılıklı yapıcı bir ilişki vardır (Rubin,1988:1). Kuşkusuz, ne bağlamlar ne de metinler dili kullananların zihinlerinde yeniden kurgulanmadıkça bir anlam ifade etmezler. Bu noktada, şema kuramı ile toplumsal kurgulayıcılık yaklaşımı bağdaşabilir. Çünkü dilin toplumsal kültürel görünüşü ya da toplumsal kurgulama, bu dili kullananların zihinlerinde biçimlenen "şema"lara temel oluşturmaktadır (Heath 1982; Scollon ve Scollon 1981; Scribner ve Cole 1981).

Bu açıdan bakıldığında “anlam”lar toplumsal dizge tarafından yaratılır ve toplumun fertleri tarafından “metin” biçiminde karşılıklı olarak kullanılır ve yorumlanır. Bu şekilde yaratılan anlamlar, kuşkusuz, tek başlarına değildir; potansiyel anlamın bütüncülleştirilmiş dizgeleri olarak varlıklarını sürdürürler. Ancak bu koşulda anlamların toplumsal bir dizge olmasından söz edilebilir. Toplumsal dizgedeki süreklilik ve değişiklik metne yansır, dolayısıyla metin aracılığıyla ortaya çıkar. Böylece metin, kültürün aktarılmasındaki ana kanal olma ayrıcalığına sahiptir. Bu yönüyle, yani toplumsal dinamiklerin anlamsal süreci olarak metin, anlamsal dizgeyi de şekillendirmektedir (Halliday,1977:199).

Bu noktada, dil de toplumsal bağlamda anlamı ifade etmenin temel aracı olarak işlev görmektedir. Başka bir ifadeyle, dil dizgesi toplumsal göstergelerin ifade biçimlerinden biri olarak toplumsal bağlamlardan ortaya çıkmakta ve gelişmektedir. Bu en açık biçimde, çevrenin bir yansıması olarak gelişen düşünsel bileşenle, çevreyi etkileyen bir eylem olarak gelişen kişilerarası bileşenin oluşturduğu anlamsal dizgenin düzenlenmesinde görülebilir. Bu dizge “metin” biçiminde somutlaştırılan bir anlam potansiyelidir. O halde metin, belli bir durum bağlamında toplumsal anlamın göstergesidir. Metin içinde somutlaştırılmış “durum” da, toplumsal çevreyle anlamsal yapı arasındaki dizgesel ilişkiyi yansıtır. “Durum”, dilin toplumsal dizge içinde çevreyle ilişkilerini sağlayan ekolojik özellikleriyle açıklanabilir. Sonuç olarak, dilin toplumsal bağlamı, toplumsal eylem alanının önemine, karşılıklı roller arasındaki ilişkilerin söylem biçimine ve simgesel düzenlemenin şekline göre yapılanmaktadır (Halliday,1977:200-201).

Metinleri belli bir bağlamda belli bir okuyucu kitlesini hedefleyen toplumsal bir eylem olarak ele alan toplumsal kurgulayıcılık yaklaşımına göre, toplumsal, kültürel ve siyasal etkenlerin toplumsal birleşim değerinin izlerini hem yazı sistemlerinde hem de yazılı metinlerde görmek olasıdır (Cook-Gumperz 1986). Bu noktada, yazılı dilin söylem düzenekleri önem kazanmaktadır. Bu düzenekler toplumdan topluma, kültürden kültüre büyük ölçüde farklılıklar sergiledikleri için aynı toplumdan ya da aynı kültürden gelmeyen kişiler yazmayı/ okumayı öğrenirken anlam ifade etmenin yeni biçimlerini öğrenme sorunuyla karşı karşıya kalırlar. Söylemin bağdaşıklığını belirleyen kültür-bağımlı dil düzeneklerindeki farklılıkların doğru ya da yanlış olduğu konusunda bir değerlendirme yapmak olası değildir. Acemi bir yazarın/okurun ikinci/yabancı kültürün söylem düzeneklerine uyum sağlamayı öğrenmesindeki başarısı, büyük ölçüde söz konusu toplumun/kültürün değer yargılarına ve dünya görüşüne olan yakınlığıyla belirlenir. Nasıl ki baskın kültürün dilini/lehçesini öğrenmede kişinin baskın kültüre karşı tavrı belirleyici bir etkense, yazılı dilin edinimi de sonuç olarak söylem düzeneklerini belirleyen kuralları içeren ana kültürü kişinin özümleyip özümlememesine bağlıdır (Clay 1976; Demoz 1986). Örneğin, karşısals retorik çözümlerine ilişkin çalışmalar, ikinci/yabancı dilde

yazmaya başlayan yazarın kendi kültüründe yaygın olan söylem düzeneklerini erek dilde ürettiği söyleme aktardığını göstermektedir (Kaplan 1966; Matalene 1985).

Demek ki, bir dilde "okuyazar" olmak için sadece ölçünlü yazı dilinin karmaşık yazım kurallarını, sözcüklerini ve dilbilgisini öğrenmek yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda, söz konusu yazı diline yüklenen toplumsal ve kültürel değerleri de bilmek gerekmektedir. Çünkü dil, daha önceki kuşakların iletişim deneyimlerine ve yaşamlarına ilişkin bir bilgi hazinesi olarak toplumsal bir işlev görmektedir. Bu bilginin büyük bir kısmı da yazılı iletişimin söylem düzeneklerinde bulunmaktadır. Dahası, doğru biçimlenmiş metinler söz konusu dilin yazılı iletişim modellerini temsil etmektedirler. Bu modeller de, kullanılması gereken retorik yapıları biembilgisel kural ve ltleri, düzenleme biçimlerini ve yazılı anlatımda iletilmesi öngörülen içerik alanlarını tanımlamaktadır. Bu düşünceden hareketle, metin modelleri ve okuyazarlığın toplumsal olarak kurgulandığı sonucuna varmak olası görünmektedir. Metin modellerini, insanların yazılı metinlere ilişkin edinmiş oldukları deneyimler ve söz konusu metinlere daha önceki kuşakların yaklaşım biçimleri oluşturmaktadır. Bu modeller, okuyazar bir toplumun alışkanlıklarını belirlediği gibi (Connerton 1989), yazarların ve okurların çevrelerinde bir kültür oluşmasına da yardım ederler (Heath 1983; Scribner ve Cole 1981; Takala, Buckmaster ve Purves 1982). Günümüzde okuyazarlık konusunda çalışan araştırmacıların genel kanısı, farklı toplumların okuyazarlığı farklı biçimlerde algıladıkları ve bu algılama farklılıklarının da farklı bilişsel sezdirimlere neden olduğu biçimindedir (Zeller Mayer, 1988:292).

2.0 SÖZELLİK VE YAZINSALLIK

Okuyazarlık konusunda yazılanların çoğu yazılı ve sözlü dil arasındaki tarihsel ve kültürel ilişki üzerinde yoğunlaşmakta ve yazılı dilin konuşma dilinden farklı olduğu savını ne sürmektedir. Örneğin, Olson'a (1977) göre, Batı yazın geleneğinde özerk yazı, ideal metin olarak algılanmaktadır. Çünkü anlamın kaynağı okuyucunun zihninde değil, metnin içindedir. Yazarın anlamı aktarmada kullandığı yazınsal biçem, sözlü iletişime özgü anlam aktarma bieminden kesin çizgilerle ayrılmaktadır. Ong'a (1982) göre de , **sözellik** (orality) ve **yazınsallık** (literacy) kavramları sadece okuyazar olmayan kültürlere karşı okuyazar kültürleri tanımlamaz. Bu kavramlar, aynı kültürde eş-zamanlı olarak var olan konuşma ve yazma gibi birbirinden farklı iletişim biçimlerini de gösterirler. Ong'un sözellik ve yazınsallık konusundaki görüşleri Tannen (1982;1985) tarafından daha da geliştirilmiştir.

Tannen'e göre, sözellik ve yazınsallık sadece konuşma ve yazmayı temel ifade aracı olarak kullanan iletişim dizgelerinin ürünleri değildirler. Bu kavramlar, aynı zamanda sözlü ya da yazılı metinlerin içerdiği **bağlamlama** (contextualization) ve

bağlamdan-çözme (decontextualization) belirticilerinin de göstergesidirler. Tannen (1982), **sözlü metin** teriminin bağlam-bağımlı, karşılıklı konuşma biçimindeki iletişime dayanan yazılı metinler için kullanılabilceği gibi, **yazılı metin** teriminin de, yazılı metnin özerk niteliklerini taşıyan, ancak sözlü olarak sunulmak üzere düzenlenmiş bir **konuşmayı** da ifade edebileceğini dile getirmiştir. Tannen (1982), bağlamlama ya da bağlamdan-çözme belirticilerinin görelî kullanımlarını temel alarak, yazılı ve sözlü metinlerin karşılaştırılabileceği bir sözel ve yazınsal söylem alanı belirlemeye çalışmıştır. Konuşmada kullanılan dilötesi öğelere benzer, iki tarafın katılımını vurgulayan bağlamlama belirticilerini içeren metinler söylem alanının sözel noktasına; buna karşın, taraflar arasında mesafe koymayı ve yakın bağlamdan-bağımsız olmayı vurgulayan bağlamdan çözme belirticilerini içeren metinler de söylem alanının yazınsal noktasına daha yakındırlar. Bağlamlama ve bağlamdan-çözme belirticilerinin taraflar arasındaki yakınlık ve uzaklığın göstergeleri olduğu Gumperz (1982), Labov (1972) ve Chafe (1982;1985) gibi söylem çözümleyicilerinin çalışmalarında da görülmektedir. Örneğin, Gumperz (1982), Gumperz, Kaltman ve O'Connor (1984), söylemin oluşturulmasında bağlaşıklık belirticilerinin kullanımı üzerinde durmuşlar ve metinsel bilgiler arasındaki geçişlerin ve gönderimlerin bağlamdan-çözülmüş dilde, dilötesi belirticilerle yer değiştirme şekillerini göstermişlerdir. Labov (1972) ise, okurun dikkatini metindeki önemli bilgiye yönlendirmede pekiştiricilerin işlevlerine değinmiştir. Chafe (1982) de, yazılı metinlerin adlaştırma, yan tümeleme ve niteleme gibi sözdizimsel yapılarla tanımlanabileceğini ileri sürmüştür. Bu sözdizimsel yapılar, bağlaşıklık belirticileri ve pekiştiriciler gibi bağlamdan-çözme araçları olarak işlev görürler. Daha açık bir ifadeyle, bu sözdizimsel yapılar çeşitli düşünce/fikir birimlerini tümcelerın içine yerleştirerek, metinde sunulan bilginin okurun uzun-erimli belleğinde yoğun birimler halinde depolanmasına yardımcı olurlar. Ancak, bağlamdan-çözme araçları sadece bilgiyi açıkladıkları ve bütüncülledtikleri için değil, otomasyonu arttırdıkları ve daha sonra da bilgiyi birikmiş bir biçimde bütüncülledtiren okuyucuya en üst düzeyde çizgisel bir enerji akışı sağladıkları için de önemlidirler (Phelps 1985).

Bu görüşlere dayanarak, yazılı metinlerde kullanılan bağlamlama ya da bağlamdan-çözme belirticilerinin yazarın, okuma sürecinde belli ölçüde zihinsel çaba harcayan okuyucunun beklentilerini dikkate almasının ya da okuyucu beklentilerine karşı duyarlılığının göstergeleri olduğu ve bu beklentilerin farklı retorik topluluklara göre değıştiği savı ileri sürülebilir. Bu savdan yola çıkarak yaptığı bir çalışmada Zeller Mayer (1988), İngilizce yazılmış romanların İbraniceye, İbranic yazılmış romanların da İngilizceye çevrilirken söylem örüntülerinde sistematik dönüşümlerin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Zeller Mayer, yazılı söylemde zihinsellik/zihinsel çaba (thoughtfulness) ve dikkatlilik/duyarlılık (considerateness) konularında farklı kültürel kurallar olduğunu dile getirmektedir. Batı'nın okuryazarlık geleneği, anlamı

berraklaştıracak tüm bilginin metinde yazar tarafından okura sunulduğu bağlamdan-çözölmüş biçemi yeğlemektedir. Buna karşın İbranice okuryazarlık geleneği, daha çok dinsel (genellikle Kutsal Kitaba ait) metinleri anımsatan bağlanlanmış biçemin baskın olduğu sözlü söylem örüntülerini yeğlemektedir (Zellermayer, 1988:292). Örneğin, Zellermayer'in çözümlemesi, İbranice metinlerin İngilizceye çevrildiğinde biçemlerinin daha çizgisel hale geldiğini, birbirlerinden farklı okurların metinde sunulan bilgiyi alımlama çabalarına daha duyarlı bir biçime dönüştüğünü göstermektedir. Bu biçimsel dönüşüm, bağlaşıklığı, ayrıntılamayı ve sözdizimsel bütüncülüğu sağlayan belircilerin eklenmesiyle gerçekteşmiştir. Bunun aksine, İngilizce yazılmış romanların İbranice çevirileri okuyucudan daha çok zihinsel çaba isteyen bir biçime dönüşmüştür. Biçem ise, çizgiselliğini kaybederek yinelemeli bir özellik kazanmıştır. Okurun anlamlandırmayı gerçekteşirebilmesi için daha çok çıkarım yapması gerekmektedir (Zellermayer, 1988:293). Dolayısıyla, İngilizce ve İbranice metinler kaynak dilden erek dile çevrilirken belli yönlelere doğru kaymalar sergilemişlerdir.

Biz de bu çalışmamızda yazılı metinleri, yazarın okurla karşı karşıya geldiği ve okurun beklentilerine cevap verdiği toplumsal bir eylem olarak ele alan toplumsal kurgulayıcılık yaklaşımını temel alarak, İngilizce yazılmış açıklayıcı anlatım biçimli metinlerin Türkçeye, Türkçe yazılmış olanların İngilizceye çevrilirken söylem örüntülerinde sistematik dönüşümlerin olup olmadığını araştırmayı amaçladık.

3.0 YÖNTEM

Araştırmamız Zellermayer'in (1988) çalışmasından esinlenerek gerçekteşirildiği için, çözümlenecek yazılı metinlerin tanımlanmasında onun kullandığı ölçütler ve yöntem benimsenmiştir. Zellermayer, İbranice kaynak metinleri sözelliğin özelliklerini taşıyan **sözlü metinler** (oral texts), İngilizce kaynak metinleri de yazınsallığın özelliklerini taşıyan **yazılı metinler** (literate texts) olarak tanımlamıştır (1988:292). Zellermayer'e göre, sözlü ve yazılı metinleri çevirileriyle birlikte karşılaştırmak, sözelliğin göstergesi varsayılan bağlanlama ve yazınsallığın göstergesi varsayılan bağlamdan-çözme düzeneklerinin sistemli bir şekilde eklenmesini ya da çıkarılmasını saptamak için elverişli bir yöntemdir (1988:292). Aynı zamanda, bu düzenekler birbirlerinden farklı iki okuryazar topluluğunun beklentilerini ortaya çıkardığı gibi, farklı iki retorik topluluğun metinselliğe yaklaşım biçimini de belirlemektedir (1988:293).

Biz bu görüşlerden yola çıkarak, Türkçe kaynak metinleri **sözlü metinler**, İngilizce kaynak metinleri de **yazılı metinler** olarak nitelendirmeyi uygun bulduk. Araştırmamızda sözlü ve yazılı kaynak metinler ve bu metinlerin erek dildeki çevirilerinde gerçekteşirilen karşılaştırma işleminde (1) **bağlaşıklık**

(cohesion), (2) **ayrıntılama** (elaboration) ve (3) **bütüncüllük** (integration) gibi bağlamdan-gözme düzenekleri esas alınmıştır. Bu amaçla, Türkçe ve İngilizce kaynak metinler ve bunların çeviri metinlerindeki (1) bağlaşıklık belirtecilerinin kullanımı (kişi ve gösterme adıları, sıralama bağlaçları, yan tümce bağlaçları ve mantıksal bağlayıcılar), (2) metinlerde kullanılan pekiştiricilerin (niteliyiciler ve nicelik sözcükleri) kullanılan adların sayısına oranı ve (3) önermelerin sayısının, metindeki sözdizimsel bütüncüllüğün göstergesi olan yan tümcelerin sayısına oranı gibi biçimsel değişkenler karşılaştırılmıştır.

Çalışmamızda Türkçe kaynak bütünce olarak **T.C. Hükümeti ve Unicef'in İş Birliği Programı** adı altında yayınlanan "Türkiye'de anne ve çocukların durum analizi" ve "Kadınların toplum içindeki rolü" konulu yazılar ve bunların İngilizce çevirileri; İngilizce kaynak bütünce olarak da **Philosophy:An Introduction** isimli kitap ve bunun **Felsefeye Giriş** adıyla Türkçe çevirisi kullanılmıştır. Her iki dildeki kaynak bütüncenin tümü beşe bölünmüş ve her bölümde yeni bir başlık altındaki ilk on tümce yukarıda üç grupta belirttiğimiz biçimsel değişkenlere göre çözümlenmiştir. Aynı çözümlene yöntemi kaynak metinlerde seçilmiş tümcelerin erek dildeki çevirilerine de uygulanmıştır. Böylece, hem iki kaynak dildeki metinlerde hem de iki erek dildeki çeviri metinlerinde ayrı ayrı 100'er tümce çözümlenmiş olmaktadır.

4.0 BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Tablo 1, Türkçe ve İngilizce kaynak metinlerle bunların erek dile çevirileri arasında yapılan karşılaştırmanın sonucunda elde edilen bağlaşıklık, pekiştirme ve bütüncüllüğün nicel dizinlerini özetlemektedir.

TABLO 1.

Türkçe ve İngilizce kaynak metinlerde ve bu metinlerin erek dile çevirilerinde kullanılan bağlaşıklık belirtecileri, pekiştiriciler ve bütüncüleştirci düzeneklerin karşılaştırılması

Kategoriler	Türkçe kaynak metinler	İngilizce erek metinler	İngilizce kaynak metinler	Türkçe erek metinler
Bağlaşıklık belirtecileri				
Kişi adları				
Gösterme adıları	31	35	145	115
Sıralama bağlaçları	36	39	29	23
Yan tümce bağlaçları	142	90	102	125
Mantıksal bağlayıcılar	29	70	86	40
	31	36	47	37
Pekiştiriciler				
Niteliyiciler ve nicelik sözcükleri: adlar	0.42	1.03	0.84	0.63
Bütüncüleştirci düzenekler				
Önermeler;yan tümceler	1.48	1.46	1.20	1.46

100 tümce üzerinden elde edilen sayısal verilerden de görüldüğü gibi, bağlamlama ya da bağlamdan-çözme düzeneklerinin eklenmesiyle, Türkçeden İngilizceye çevrilen metinlerdeki bilgi işlemlenimin yönü yinelemeli bir biçimden daha çizgisel bir biçime, İngilizceden Türkçeye çevirilerde de çizgisel bir biçimden daha yinelemeli bir biçime dönüşmüştür. Böylece okur ve yazar ilişkisi de ayrıntılama işlemini okuyucunun yapmasını isteyen bir biçimden (Türkçe), metinde ayrıntılamayı yazarın yaptığı bir biçime (İngilizce) doğru yönelmiş; ya da metin-tabanlı ayrıntılamadan (İngilizce) bir anlamda daha örtük, okuyucudan daha çok zihinsel çaba isteyen metinsel yapıya (Türkçe) dönüşmüştür. Kuşkusuz, çalışmamızda kullanılan metinler yazarlarının kendilerine özgü ifade biçimlerini yansıtmaktadırlar; bu nedenle söz konusu metinlerin her yönden birbirleriyle karşılaştırılmaları olası değildir. Ancak, elde edilen bulgular hem Türkçe hem de İngilizce kaynak metinlerin erek dile çevrilirken sistemli bir şekilde belli kategorilerde erek dile doğru ters yöne kaydıklarını göstermektedir.

4.1 Bağlaşıklıkta görülen kaymalar

Bağlaşıklık belirticileri, metnin anlamlandırılmasında kolaylaştırıcı bir etken olan metnin retorik yapısını daha açık hale getirirler (Meyer 1977; Meyer, Brandt ve Bluth 1981); böylece, metinsel şemaları harekete geçirerek (Kieras 1985), okuyucunun dikkatinin önemli bilgiye yönelmesine (Lorch ve Lorch 1986) ve bellekteki bilgisini kontrol etmesine yardımcı olurlar (Spyridakis ve Standal 1987). Bu açıdan yazılı metinlerde bilginin bağlamdan-çözülmesinde ve bütüncülleştirilmesinde bağlaşıklık belirticilerinin işlevleri çok önemlidir (Phelps 1985; Tannen 1982; Gumperz 1982). Bağlaşıklık belirticilerinin metin-okur etkileşiminde iki yönlü işlevleri vardır. Birincisi, yeni ve eski bilgi arasında daha sıkı bir bağlañı kurulmasını sağlarlar ve okuyucuya, metnin büyük-ölçekli yapısına ilişkin ipuçları verirler. İkincisi, verilen bu ipuçları okuyucunun metinleri karşılaştırma, neden-sonuç ya da sorun-çözümleme gibi mantıksal ilişkilere dayanan bütüncül düzenlere göre kümelendirmesine yardımcı olurlar.

Araştırmamızın sonuçları, Türkçe metinler İngilizceye çevrilirken, sıralama bağlaçları dışında, kişi ve gösterme adları, yan tümce bağlaçları ve mantıksal bağlayıcılar gibi bağlaşıklık düzeneklerinin, herhangi bir anlam değişikliğine neden olmaksızın, eklendiğini göstermektedir. Aşağıdaki örneklerde Türkçe kaynak metinlerdeki (altı çizili) sözcüklerin çıkartılarak, İngilizceye çevirilerinde kişi adlarının eklendiğini görmek mümkündür:

Türkçe kaynak metin

- (1) Örneğin, bir araştırma üst ve orta düzeylerde yönetici konumunda olanların yalnızca yüzde 4'ünün kadın olduğunu saptamıştır.

İngilizce erek metin

It has been determined, for instance, that only 4 percent of the women have high or medium level executive positions.

- (2) Yazar şöyle devam etmektedir: **She** goes on to state that...
- (3) Ancak bu katılım büyük ölçüde kırsal alanda gerçekleştiğinden , ücretsiz aile işçisi niteliğinde olan kadın emeği hem parasal olarak karşılık bulamamakta, hem de resmi istihdam kayıtlarında ve ekonomik hesaplamalarda yeterince yer almamaktadır. However, because this contribution is realized, to a great extent, in rural areas, women as family workers neither get monetary returns for **their** labor nor are **they** adequately considered in employment or in economic statistics.

Yan tümce bağlaçları ve mantıksal bağlayıcıların eklendiği örnekler baktığımızda, Türkçeden İngilizceye çevirilerde mantıksal ilişkilere dayanan bütüncül düzenin daha açık hale geldiğini görüyoruz:

- (4) İstanbulda yapılan bir araştırmada ise, ailelerin yüzde 61'inin, enflasyonun getirdiği zorluklarla, aile ve akrabalarından borç alarak baş ettiği görülür. A survey carried out in İstanbul **reveals that** 61 percent of the families cope with inflation by borrowing from family and relatives.
- (5) Doğu'da ortalama büyüklüğün hala 6.2 olduğu göz önüne alınırsa, bunun 20 yıl için çok büyük bir değişim olmadığı söylenebilir. This might not always be considered as an important change, **since it** remained at the same level, **that is**, at 6.2 percent in the Eastern region.
- (6) Kalkınmada öncelikli illerin toplandığı Doğu'da OHB fiilen hiç değişmemiş ülkenin en yüksekleri olarak yerini korumuştur: Hane başına 6.2 kişi. So , it is in the East where priority provinces in development concentrate, household size has not actually changed **and** conserved its position as the highest within the country:6.2 persons per household.

Örnek 4, bağlaç görevli “reveal” eyleminin ve “that” yan tümce bağlacının eklenmesiyle İngilizce çeviri tümcesinde bilginin yeniden düzenlenerek daha bütüncülleştirilmiş bir biçime dönüştürüldüğünü göstermektedir. Örnek 5'te, İngilizce çeviri metnine “since” yan tümce bağlacının eklenmesiyle neden-sonuç ilişkisine dayanan bütüncül düzen yüzeysel yapıdaki örtülükten kurtarılarak daha açık bir metinsel yapıya dönüştürülmektedir. Örnek 6'da ise, İngilizce çeviri metnine “so” bağlacının eklenmesinin bir önceki metinsel bölümle neden-sonuç ilişkisini açığa çıkardığını; böylece yeni ve eski bilgi arasında daha sıkı bir bağ oluşturulduğunu görüyoruz. Ayrıca, “and” sıralama bağlacının eklenmesi de metinsel yapıyı bağlaçsız birleşimden bağlaçlı birleşime dönüştürmüş, böylece bütüncüllük güçlendirilmiştir.

İngilizceden Türkçeye çeviri metinlerinde ise (Tablo 1'de de görüldüğü gibi), Türkçeden İngilizceye çeviride görülenin tam tersi bir durum sergilenmektedir. İngilizce kaynak metinlerde, bilgiyi daha sıkı bir biçimde bütüncülleştirme yöntemi olan kişi ve gösterme adlı ya da eksilti kullanımına karşın, bu metinlerin Türkçeye çevirilerinde eski bilginin aktarılmasında sözcük yinelemesi biçimindeki bağlaşıklık

düzenegi yeğlenmiştir. Bağlaşıklığın sağlanması kaynak dilden erek dile geçerken ortaya çıkan bu kaymaları aşağıdaki örneklerde açıkça görebiliriz:

İngilizce kaynak metin	Türkçe erek metin
(7) Each of these activities carried with it its own set of social expectations -- <u>it</u> was <u>what</u> men in that position would naturally engage in.	Bu etkinliklerin her biri kendisi ile birlikte kendi toplumsal beklentiler btnn getirmektedir. Bu beklentiler , insanların bu durumda doğal olarak erişmek istedikleri Őeylerdi.
(8) For <u>it</u> manifestly could not have advanced if in any age <u>it</u> had rested content with the results <u>it</u> had obtained.	nk eğer bilim herhangi bir ağda elde etmiş olduğu sonularla yetinmiş olsaydı, ileriye gidemezdi.
(9) Such is the power of habit, especially of socially accepted or institutionalized habit that <u>the great majority</u> wanted to do <u>these</u> things, and found satisfaction in doing them well and successfully.	Alışkanlığın, zellikle toplumsal olarak kabul edilen ve kurumsallaşmış bir nitelik kazanan alışkanlığın gc yledir ki bu insanların oğu , szn ettiğimiz Őeyleri yapmak istiyor ve onları iyi ve başarılı bir biçimde yapmaktan mutluluk duyuyordu.
10 We soon abandon or revise our opinion and adopt a new <u>one</u> which we regard as true no less confidently than we did <u>the previous one</u> .	Kısa bir süre sonra da bu görüşümüzü terkederiz veya yeniden gözden geçiririz ve bu görüşü kabul ettiğimiz zamanki kadar güvenle doğru olduğunu kabul ettiğimiz yeni bir görüşü benimseriz.

Örneklerde de açıkça görüldüğü gibi, Türkçe erek metinlerde sözcük yinelemesi bağlamdan-çözme düzeneğinden çok bağlamlama düzeneği olarak işlev görmektedir. nk yeni ve eski bilgi arasındaki metinsel ilişki, yakın sözdizimsel bağlam tarafından belirtilmemekte, okuyucu yinelenen öğenin metnin daha önceki herhangi bir bölümünde kullanılıp kullanılmadığını saptamak için dilsel bağlama yönelmek zorundadır. Böylece, sözelliğin göstergesi varsayılan bağlamlama düzeneğinin Türkçe erek metinlerde sözcük yinelemeleriyle bağlaşıklığı sağlaması daha sözel bir bieme doğru kaymaya neden olmakta ve Türk okurlarının daha etken, katılımcı olma beklentilerine cevap vermektedir.

4.2 Pekiştirmede görülen kaymalar

Metinler, özellikle yazılı metinler, okuyucuyu önemli bilgiye doğru yönlendirmeye çalışırlar. Okuyucunun dikkatini canlı tutmaya yardımcı olan metin belirtecileri, fikirler arasındaki ilişkileri gösteren ve göreli önem derecelerini vurgulayan "değerlendirme düzenekleri" olarak işlev grrlar (Zellermayer 1988:295). Örneğin, bir önceki bölümde ele aldığımız, metinde sunulan bilgiler arasındaki geçişleri ve bağlantıları sağlayan bağlaşıklık belirtecileri değerlendirme düzenekleri olarak da

işlev görürler. Ayrıca, niteleyiciler ve nicelik sözcükleri de metinde sunulan bilginin öneminin pekiştirilmesinde büyük rol oynarlar. Bu bağlamda, Türkçe kaynak metinlerle bu metinlerin İngilizce çevirilerinin karşılaştırılmasında, Türkçeden İngilizceye geçerken değerlendirme düzeneklerinin eklendiği gözlemlenmiştir. Aşağıdaki örneklerde bu eklemeler altı çizilerek gösterilmiştir:

	Türkçe kaynak metin	İngilizce erek metin
11	Bu değişmeler, kadının konumunu etkilediği oranda, çocuğunun bedensel ve ruhsal gelişimine katkıda bulunacaktır.	<u>All</u> these changes will contribute to the physical and psychological development of the child through the effects of the position of the women.
12	Cumhuriyet döneminin belirgin bir özelliği olan bu görünüm yıllar içinde sürekli bir artış göstermektedir.	This is a well-calculated result of <u>early</u> Republican period policies <u>and</u> shows a steady increase over the years.
13	Cumhuriyetin kuruluş ilkeleri arasında kadının geleneksel Osmanlı-Türk toplum yapısı içinde rolünü değiştirmeye yönelik prensipler yer almıştır.	The founding principles of the Republic <u>also</u> include principles oriented towards changing the role of women from the traditional Ottoman-Turkish social structure.
14	İlk göç edenlerde, yeni gelenlere ev bulmak ya da yapmak, iş kurmak, yeni ortam hakkında bilgi vermek ilişkilerin en önemlileridir.	<u>In the Gecekondu families</u> , among those who migrated earlier the most significant <u>types</u> of support are to find housing for the incoming <u>relative</u> or to give help building <u>one</u> , to set up a business and to act as a source of information on <u>their</u> new environment.

Yukarıdaki örneklerde, daha örtük bir yapı sergileyen Türkçe kaynak metinlere eklenen değerlendirme düzenekleriyle İngilizce erek metinlerde sunulan bilginin önemi belli bir ölçüde daha çok pekiştirilmiş olmaktadır. Buna karşın, İngilizce kaynak metinlerin Türkçeye çevrilmesinde, aşağıdaki örneklerde altı çizilmiş olan, değerlendirme düzeneklerinin çıkarılmasıyla tam tersi bir durum söz konusudur.

	İngilizce kaynak metin	Türkçe erek metin
15	Perhaps they add up <u>somewhat</u> in this way.	Bu varsayımlar belki de şu biçimde özetlenebilir.
16	We regard some bodies, our own and other animal bodies as "living" in the midst of a much wider <u>physical</u> world.	Bazı cisimleri, yani kendimizin ve diğer hayvanların bedenlerini çok daha geniş bir dünya içinde "canlı" varlıklar olarak görürüz.
17	<u>Indeed</u> , we cannot think <u>at all</u> without thinking of something that we can represent to ourselves in sensible terms.	Somut ve simgesel bir şeyi, duysal kavramlarla <u>gözümüzün önüne</u> getirebileceğimiz bir şeyi düşünmeden edemeyiz.

- 18 But, though values are relative to the specific situations in which they obtain and human values to human affairs... Değerler, içinde geerli oldukları zel durumlara, insani değerler de insani Őeylere bağımlıdır.
- 19 These predicates relative to man, and to situations in which some elements of human need or desire enters. Bunlar insana ve insani ihtiya veya arzu gesinin iŐe karıŐtıęı durumlara bağlı olan niteliklerdir.

Türkçe erek metinlerde, değerlendirme düzeneklerinin ıkarılmasıyla sunulan bilgide göreli bir rtklk ortaya çıkmaktadır. Böylece, belli ldeki rtklkle uęraŐma beklentisi içindeki okuru yönlendirme çabası, çevirme işlemini de yönlendirmektedir.

4.3 BtnleŐtirmede görülen kaymalar

Chafe (1982;1985), szdzimsel yapıların yazılı metinlerdeki bilginin btncllğn sağlamada önemli rol oynadığını belirtmektedir. Chafe'ye göre, yazıda bilginin tümcelerden daha kk olan yoğun birimler haline getirilmesi eğilimi, konuşma diline göre daha fazladır. Bilgiyi bu biçimde btnclleŐtirmeyi sağlayan szdzimsel yapılar, adlaŐtırmaları, niteleme sıfatlarını, ula ve ortaları ve birbiri arkasına sıralanmıŐ çeşitli sözcük öbeklerini içermektedir (Chafe 1985). Bu bağlamda, Türkçe kaynak metinler İngilizceye çevrilirken birbirini izleyen iki yanaşık merkezli ya da niteleyici yapıdaki tümce/tümceciğin hiç bir bilgi eksikliği yaratmadan tek tümceye dönüŐtürüldüęü gözlemlenmiştir. rnek 20, 21 ve 22 bu dönüŐümü sergilemektedir:

	Türkçe kaynak metin	İngilizce erek metin
20	örneğin, 1985 nüfus sayımına göre, 12 yaŐından yukarı tüm kadınların yüzde 32'si iŐgücüne katılır görünmektedir. Erkek nüfus için ise bu oran yüzde 68'dir.	For example, according to the 1985 census, it appears that only 32 percent of the women above the age of 12 contribute to the labor force, approximately half as much as men who are employed at a rate of 68 percent.
21	Kadının statsnn ykselmesinde ise, kadına ilişkin geliŐmiŐ yaygın tutum ve davranıŐ kalıplarının deęiŐmesi kadar, eğitim fırsatlarında eŐitlik, hakların kullanılmasında daha geniş zgrlk, istihdam olanaklarından daha fazla yararlanma gibi koŐulların sağlanması da nemlidir.	The status of women should be raised as well as changing generally accepted attitudes and behaviour patterns towards women.
	Kadının ev dıŐı ekonomik faaliyetlere cret karŐılıęı alıŐan kişi stats ile katılması onun maddi refahını arttıracak, z gvenini kuvvetlendirecek ve aile içindeki konumunu gclendirecektir.	Equality in educational opportunities, a greater freedom in exercising their rights, possibility to make better use of employment opportunities, to be gainfully employed, etc., would increase women's financial welfare, strengthen their self-confidence and would get them a more powerful position within the family.

22 Yazar şöyle devam etmektedir: "Çocuklara ilişkin faydacı değerler vurgulanmaktadır."

"Örneğin, küçük yaşta bile aileye maddi/mali yarar sağlaması, ana-baba yaşlandığında onlara bakması (ekonomik değer) gibi.

She goes on to state that utilitarian values related to children and particularly to male children are emphasized, such as contribution to family even at small ages, to take care of parent when they become old (economic values).

İngilizceden Türkçeye çeviri işleminde ise, tersine bir dönüşüm gerçekleşmiştir. İngilizce kaynak metinlerde sıralı ve/veya yan tümcelerden ya da sözcük öbeklerinden oluşmuş birleşik bir tümcenin, Türkçe yanaşık ya da niteleyici yapıdaki iki, hatta bazen üç tümceye bölüdüğü gözlemlenmiştir. Örnek 23, 24 ve 25 bu dönüşümleri göstermektedir:

İngilizce kaynak metin	Türkçe erek metin
23 In our daily lives each of us often feels quite certain of something being a fact -- but not for long.	Günlük hayatımızda sık sık başımıza gelir: Bir şeyin doğru olduğundan hemen hemen eminizdir.
24 In one sense we ordinarily say that "the meaning is different for different individuals" or that the statement "means" things to different people -- <u>some</u> may be terrified, some overjoyed, some expectant of certain acts, some indifferent; and in general no two individuals would be said to have the same response precisely, nor if they <u>did</u> could we test the similarity, since we cannot inspect the quality of one another's feelings.	Yalnız bu fazla uzun sürmez. Bir anlamda biz genellikle, anlamın farklı bireylere göre değiştiği veya önermenin farklı insanlar için farklı anlamlar ifade ettiğini söyleriz. Örneğin, bazı insanlar bu söylediğimiz şeylerden dehşete düşebilir, bazıları ona son derece sevinebilir, bazıları bazı eylemler bekleyebilir, nihayet bazıları ona kayıtsız kalabilir ve genel olarak ne iki insanın ona aynı tepkiyi gösterecekleri ne de aynı tepkiyi duysalar bile bizim bu benzerliği tesbit edebileceğimiz söylenebilir.
25 The answers to problems are given by sentences and sentences consist of words.	Çünkü biz bir başkasının duygularının niteliğini yakalayamayız. Sorulara verilen cevaplar önermelerle ifade edilir. Önermeler ise sözcüklerden oluşur.

Olson (1977) ve Ong'a (1982) göre, yazınsallık, bilginin yatay bir düzlemde en az miktarda yineleme, artıklık ve belirsizlikle düzenlendiği çizgisel bir metinsel yapı içermektedir. Bu anlamda, eğer bütüncülük yazınsallığın ayırıcı özelliğiye, Türkçe metinler sözelliğin göstergesi varsayılan düzenekler içermektedir. Diğer bir deyişle, İngilizce metinlerde kullanılan fikirlerin birbiriyle sıkıca bağlanarak hiyerarşik bir düzenle sıralandığı bütüncül bir yapı yerine, Türkçe metinlerde bilginin gevşekçe

birbiri ardısıra dizilerek episodik bir görünümün sergilendiği retorik düzenleme yeğlenmektedir.

Bu çalışmanın sonuçları, Tablo 1’de de görüldüğü gibi, hem Türkçeden İngilizceye hem de İngilizceden Türkçeye çevrilen metinlerde sıralama bağlaçlarının anlamlı bir durum sergilediğini göstermektedir. Hem Türkçe kaynak metinlerde hem de Türkçe erek metinlerde kullanılan sıralama bağlaçlarının sayısında İngilizce kaynak ve erek metinlere göre anlamlı bir fazlalık görülmektedir. Bu durum Oktar’ın (1992) çalışmasının sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Söz konusu deneysel araştırmadan elde edilen bulgulardan bir tanesi, hem ikidilli hem de tek dilli deneklerin Türkçe paragraflarında alt ve üst-yapı niteleme örüntüleri içindeki mantıksal bağıntıları sağlamak için eş-donatım-- yani sıralama ağırlıklı -- retorik düzenekler kullanmış olmalarıdır (1992:78). Ong’a göre, sözlü geleneğe dayalı kültürlerin söylem yapısının ayırıcı özelliklerinden biri niteleyici olmaktan çok ekleyici olmasıdır (1982:32). Ekleyici özellik metinsel yapıya eş-donatımsal/sıralamalı (coordinative) bir dilsel düzenek kullanımı ile yansıtmaktadır. Bu bağlamda, araştırmamızın bulgularından elde edilen sıralama bağlaçlarına ilişkin sayısal verilerin yüksekliği, Türkçe metinlerin sözellik niteliklerini taşıdığının göstergesi olarak yorumlanabilir.

5.0 SONUÇ

Bu çalışmada iki farklı retorik topluluğu hedefleyerek oluşturulmuş metinler ve bu metinlerin çevirileri karşılaştırılmış ve çeviri metinlerde görülen sistematik kaymalar saptanmıştır. Bu saptamalara göre, Türkçeden İngilizceye çevrilen metinlere, bağlaşıklık belirtecileri, pekiştiriciler ve bütüncüleştirici yapılar gibi, bağlamdan-çözme düzenekleri eklenmiştir. Bu eklemeler metinlerin yapısını daha yazınsal bir biçime dönüştürmüştür. Buna karşın, İngilizceden Türkçeye çevrilen erek metinlerde bağlamdan-çözme düzeneklerinin çıkartıldığı, bunların yerine bağlamlama düzeneklerinin kullanıldığı görülmüştür. Bağlamlama düzeneklerinin eklenmesi Türkçe erek metinlerin yapısını daha sözel bir biçime dönüştürmüştür.

Kaynak ve erek metinlerin retorik düzenlemelerinde ortaya çıkan bu farklılıklar, hedeflenen farklı iki retorik topluluğun okur ve yazar ilişkilerindeki farklılıkları da belirlemektedir. Türkçe metinlerin bağdaşıklığı, okuyucunun, metinde sunulan bilgiyi anlamlandırma sürecinde oldukça etken, katılımcı, zihinsel çaba gerektiren beklentisine cevap verecek söylemsel düzenekler kullanılarak sağlanmıştır. Buna karşılık İngilizce metinler, okuyucunun metni anlamasını kolaylaştıran mantıksal ilişkilerin birbirlerine daha sıkı bağlandığı, daha bütüneyici ve daha açıklayıcı bir bütüncül düzene göre yapılanmışlardır. Sözlü ve yazılı metinler olarak nitelendirdiğimiz bu iki grup metnin kaynak dilden erek dile çevirilerinde, retorik düzenlemelere ilişkin, erek dile doğru ters yönde sistematik kaymalar görülmüştür.

Metinleri belli bir bağlamda belli bir okuyucu kitlesini hedefleyen toplumsal bir eylem olarak ele alan toplumsal kurgulayıcılık yaklaşımından yola çıkarak iki farklı retorik topluluk için oluşturulan metinlerle bu metinlerin çevirileri arasında yapılan karşılaştırma, metinlerde bağlaşıklık ve bağdaşıklıkın söylemsel özelliklerinin retorik yapıların kültür-bağımlı düzenekleri olduğunu ve bu düzenekleri yansıtan biçimsel seçeneklerin de metnin oluşturulmasında hedeflenen retorik topluluk tarafından belirlendiğini göstermektedir. Bu noktada, Hinds'in konuşmacı/yazar sorumluluğunu ya da dinleyici/okuyucu sorumluluğunu temel alarak öne sürdüğü dil sınıflamasına göre, İngilizce "konuşmacı/yazar sorumlu" bir dildir. Çünkü anadili İngilizce olan dinleyici ya da okuyucular açık ve doğru biçimlenmiş metinlerin oluşturulmasından konuşmacı/yazarları sorumlu tutarlar. Örneğin, eğer iletişimde bir kopukluk olmuşsa, bunun nedeni konuşmacı/yazarın yeterince açık olmayışdır (1987:143). Buna karşın Japonca, "dinleyici/okuyucu sorumlu" bir dildir. Yani , konuşmacı/yazarın amaçladığı anlamı yakalamak dinleyici/okuyucunun görevidir (1987:144). Bir başka deyişle, Japon okurun metni işleme sürecinde daha etken, daha katılımcı olması, daha çok zihinsel çaba harcaması gerekmektedir. Hinds'in bu sınıflamasına göre, araştırmamızın sonuçları göz önüne alındığında, Türkçenin de Japonca gibi "dinleyici/okuyucu sorumlu" bir dil olduğu düşünülebilir. Kuşkusuz daha sağlıklı sonuçlara varabilmek için, Türk toplumunun metin ve metinselliğe nasıl baktığı; Türk okuryazarların beklentilerinin kültürel yönlerinin neler olduğu konusunda, değişik metin türleri kullanılarak çok daha kapsamlı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adams, M.J., Collins, A., and et al. 1979. A schema theoretic view of readings. In R.Freedle (Ed.) New Directions in Discourse Processing. Norwood, NJ:Ablex.
- Arslan, A.(çev.). 1982. Felsefeye Giriş. İzmir:Ege Üniversitesi Matbaası.
- Carrell, P.L. 1982. Cohesion is not coherence. TESOL Quarterly.16.479-488.
- Chafe, W.L. 1982. Integration and involvement in speaking, writing and oral literature. In D.Tannen (Ed.), Oral and Written Language. Norwood,NJ:Ablex.
- _____ 1985. Linguistic differences produced by differences between speech and writing. In D.R.Olson, N.Torrance, & A.Hilyard (eds.), Literacy,language and learning: The nature and consequences of reading and writing. N.Y.: CUP
- Clay, M. 1976. Early childhood and cultural diversity in New Zealand, Reading Teacher, 29, 333-342.
- Cook-Gumperz,J. 1986. Literacy and schooling: An unchanging equation? In J.Cook-Gumperz (Ed.), The social construction of literacy. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Demoz, A. 1986. Language, literacy and society: The case of Ethiopia. In J.Fishman, A. Ta bouret-Keller, M.Clyne, B.Krishnamurti, & M.Abdulaziz (Eds.), The Fergusonian Impact Vol.I. NewYork: Oxford University Press.
- Gumperz, J.J. 1982. Discourse Strategies. N.Y. : CUP

- Gumperz, J.J., Kaltman, H., & O'Connor, M.C. 1984. Cohesion in spoken and written discourse: Ethnic style and the transition to literacy. In D.Tannen (Ed.) Cohesiveness in spoken and written discourse. Norwood, NJ: Ablex.
- Halliday, M.A.K. 1977. Text as semantic choice in social contexts. In T.van Dijk & J.S.Petöfi (Eds.), Grammars and Descriptions. Berlin: De Gruyter.
- Heath, S.B. 1982. Culture's consequences. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- _____. 1983. Ways with words. N.Y.: CUP
- Hinds, J. 1987. Reader vs. writer responsibility: A new typology. In O.Connor and R.B.Kaplan (Eds.), Writing Across Languages: Analysis of 12 texts. Reading, Mass.: Addison-Wesley.
- Iser, W. 1987. The act of reading: A theory of aesthetic response. Baltimore: Johns Hopkins University Press. (Kitabın orijinali 1976'da basıldı)
- Kaplan, R.B. 1966. Cultural thought patterns in intercultural education. Language Learning, 14, 1-20.
- Kiearas, D.E. 1985. Thematic processes in the comprehension of technical prose. In B.K. Britton & J.B. Black (Eds.), Understanding Expository Text. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Labov, W. 1972. Sociolinguistic patterns. Phil.: Univ. of Pennsylvania Press.
- Lorch, R.A.F., & Lorch, E.P. 1986. On-Line processing of summary and importance signals in reading. Discourse Processes, 9, 489-496.
- Matalene, C. 1985. Contrastive rhetoric: An American writing teacher in China. College English, 47, 789-808
- Meyer, B.J.F. 1977. The structure of prose: Effects on learning and memory and implications for educational practice. In R.C. Anderson, R.J.Spiro, & W.E.Montague (Eds.), Schooling and the acquisition of knowledge. N. Y.: Wiley.
- _____, Brandt, D.N., & Bluth, G.J. 1981. Use of author's textual schema: Key for ninth graders' comprehension Reading Research Quarterly, 15, 72-103.
- Oktar, L. 1992. Açıklayıcı anlatım biçimli Türkçe paragraflarda belirgin retorik düzenek. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi 8:3, 69-81.
- Olson, D.R. 1977. From utterance to text. Harvard Educational Review, 47:3, 257-281.
- Ong, W. 1982. Orality and Literacy. London: Methuen.
- Phelps, L.W. 1985. Dialectics of coherence: Toward an integrative theory. College English, 47:1, 12-29.
- Tannen, D. 1982. The oral/literate continuum in discourse. In D.Tannen (Ed.), Oral and Written Language. Norwood, NJ: Ablex.
- _____. 1985. Relative focus in involvement in oral and written discourse. In D.R.Olson, N.Torrance, & A.Hilyard (Eds.), Literacy, Language and Learning: The nature and Consequences of Reading and Writing. London and N. Y.: CUP
- T.C.Hükümeti-Unicef İş Birliği Programı. 1991-1995. Seri No.2, Ankara, Nisan 1991.
- Zellermayer, M. 1988. An analysis of Oral and Literate Texts: Two types of reader-writer relationships in Hebrew and English. In B.A.Rafoth, D.L.Rubin (Eds.), The Social Construction of Written Communication. Norwood, NJ: Ablex. 181-181